

TOPKAPI SARAYI MÜZESİ KÜTÜPHANESİ

Topkapı Sarayı
içindeki
kitapların
bir araya
toplandığı
Yeni Kütüphane
denilen
Ağalar Camii

lık oluşturulmuş ve Osmanlı kütüphane sisteminde yapıldığı gibi çeşitli bilimlere göre tasnif edilmiştir. Kütüphanede ayrıca Güzel Yazılar bölümü adı altında Türk hattatlarına ait hat albümleri ve levhalar-dan meydana gelen bir bölümle bu sanata dair kâmiş kalemler, kalemtraş, kubur, makta', kalem, yazı çekmeces, makas gibi aletlerden ibaret cilt ve yazı araçları koleksiyonu vardır.

Kütüphanede yer alan din, tarih, edebiyat ve fen konularını içeren eserler arasında en erken tarihli VIII-IX. yüzyıllara ait, kûfî hatla parşömen üzerine yazılmış mushaflardır. Tarihî değerlerinin yanı sıra cilt, hat, tezhip ve minyatür bakımından da önem taşıyan bu eserler İslâm kitap sanatı konusunda değerli bilgiler vermektedir. Dünyada eşine az rastlanacak kadar zengin olan koleksiyon çoğu Arap, İran, Hint, Mağrib, Selçuklu ve Osmanlı topraklarında hazırlanmış, XIX. yüzyıla kadar tarihlenen mushaflardan meydana gelmektedir. Sarayın mushaf koleksiyonu kûfî ve mağribî kûfisiyle yazılmış örneklerin ihtisamı, ünlü hattatlar Yâkût el-Müstâ'sımî, Abdullah-ı Sayrafi ve Argun Kâmilî gibi sanatkarların eserleri, seçkin Safevî mushafları ve Şeyh Hamdullah Efendi, Ahmed Karahisârî gibi hattatların yazdığı Osmanlı dönemi mushafları ile ayrı bir değer kazanmaktadır.

Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi ayrıca bugün İslâm dünyasının en zengin minyatür koleksiyonuna sahiptir. Şeyh Muhammed, Abdülhay Hâce, Bihzâd, Ahmed Mûsâ, Muhammedî, Rızâ-yi Abbâsî, Mehmed Sıyahkalem, Nigârî, Osman, Ali, Matrakçı Nasuh, Levnî, Pîrî Reis, Hasan Nakşî, Buhârî adlı nakkaşların ve kartografların atıflı veya imzalı harita ve minyatürleri buradadır. Büyük çoğunluğu hazine kütüphanesinin içinde yer alan on binlerce

minyatür, şekilli kitap ve albümler İslâm resim sanatının çok geniş bir coğrafyaya yayılan çeşitli ekol ve üsluplarının özelliklerini taşır. Selçuklu, İlhani, Timurlu, Özbek, Karakoyunlu ve Akkoyunlu Türkmenleri, Safevîler, Memlûkler ve Osmanlı saray nakkaşlarına aittir. Yaklaşık 600 kitap ve albüm içinde yer alan minyatürler ilmi, tarihî, dinî ve edebî konular içerir. İslâm sanatının IX. yüzyıldan XX. yüzyıl başlarına kadar halkâr, zerefşan, ebru, hat, tezhip, minyatür, kalem-i siyâhî, kat'î çalışmalarını içinde toplayan murakka'lar koleksiyonunun bir diğer önemli grubunu oluşturur. Ganimet ve elçi hediyeleri gibi çeşitli yollarla Osmanlı saray hazinesine giren Timurlu, Türkmen ve Safevî murakka'ları İslâm dünyasının en seçkin örnekleridir.

İslâm dünyasının çeşitli coğrafyalarından seçkin el yazmalarının saray koleksiyonunda toplanmış olması Osmanlı padişahlarının kitap sanatına büyük ilgi gösterdiklerini kanıtlamaktadır. Padişahlar bir yandan saray atölyelerinde resimlerle süslü el yazmaları hazırlatmış, bir yandan da İslâm dünyasının diğer yörelerinde hazırlanan eserleri hediye, ganimet veya satın alma gibi yollarla kendi hazineleri için toplamıştır. Hânedan mensupları ve bürokratlar padişahlara kitap hediye etmek amacıyla bu tür eserlere sahip olmaya çalışmıştır. Kitap koleksiyonunun oluşmasındaki bir diğer kaynak muhallefât yoludur. Bu sisteme göre vezirler, kazaskerler ve diğer yüksek rütbeli şahısların ölümlerinden sonra varisleri bulunmadığı takdirde kıymetli eşyaları devlete intikal etmekte ve saraya alınmaktaydı. Bu yoldan da saray koleksiyonuna birçok minyatürlü el yazması ve albüm katılmıştır. Ayrıca azledilen, öldürülen veya yolsuzluk yapan kişilerin değerli eşyaları saraya alınmaktaydı.

Saray kütüphanesindeki III. Ahmed Kütüphanesi'ne bağlı İslâm dışı eserlerin katalogunu D. Adolf Deissmann 1933'te, Türkçe, Farsça ve Arapça yazmalarının katalogunu ise Fehmi Ethem Karatay 1961-1969 yıllarında yayımlamıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Topkapı Sarayı Müzesi Rehberi, İstanbul 1933, s. 141-149; Ziya Erkins, *Topkapı Sarayı*, İstanbul 1959, s. 28-31; Karatay, *Türkçe Yazmalar*, I, s. VI-VIII; Filiz Çağman, "Anadolu Türk Minyatürü", *Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi*, İstanbul 1982, V, 930-951; a.m.f., "The Topkapı Collection", *Aramco World Magazine*, XXXVIII/2, Houston 1987, s. 9-36; Erünsal, *Türk Kütüphaneleri Tarihi II*, s. 77-80; Zeynep Çelik [Atbaş], "Sarayı Kütüphanesi", *Topkapı Sarayı*, İstanbul 1999, s. 346-365; a.m.f., "Islamic Miniatures", *Arts of Asia*, XXXI/6, Hong Kong 2001, s. 101-113; İsmet Binark, "Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi ve Kütüphane Koleksiyonları ile İstanbul Kütüphaneleri Hakkında Yerli Yabancı Kaynaklar Bibliyografyası", *VD*, XIII (1981), s. 717-743.

ZEYNEP ATBAŞ

TOPRAK, İsmail Hakkı (1872-1969)

Nakşibendî-Hâlidî şeyhi.

Sivas'ın Sarıseyh (Nalbantlarbaşı) mahallesinde doğdu. Babası adliye zabıt kâtibi Hüseyin Hüsnü Bey, annesi Medineli Ayşe Hanım'dır. Ailesinin Mısırlı olup oradan Anadolu'ya geldiği veya Mısır'dan Buhara'ya, oradan da Anadolu'ya göç eden Arap kabilelerinden olduğu tahmin edilmektedir. Kâbe örtüsünün bakımı ve değişimi görevini üstlendiği için ataları "İhrâmcılar" diye anılmış, kendisi de Ehrâmî, İhrâmîzâde, İhrâmcıoğlu, İhrâmcızâde gibi lakaplarla tanınmıştır. Babasının adliye başkâtipliğine tayin edildiği Sivas Zara'da başladığı eğitimini on yaşında ailesiyle Sivas'a döndükten sonra Çifte Minareli Medrese'de sürdürdü. Ardından askerî rüşdiyeye girdi. Buradaki arkadaşları arasında İsmet Bey de (İnönü) vardı. Dedesi İhrâmcızâde Mehmed Efendi onun subay olmasını arzu ettiğinden askerî rüşdiyeyi bitirince İstanbul'a gitmek istediysede annesi buna rıza göstermedi. Tahsilini Şifâiye Medresesi'nde tamamlayıp Sivas Adliyesi'nde mülâzım olarak göreve başladı. Askerliğini yaptıktan sonra bir süre Tokat'ta Düyûn-i Umûmiyye ve Müskirat memurluğunda çalıştı. Görevini 1908 yılında Sivas Düyûn-i Umûmiyye memurluğuna nakletti. 1928'de Düyûn-i Umûmiyye müesseseleri kapanınca Sivas İnhisar Dairesi'ne geçti. Zara-Çarhı tuzlasına bağlı Cedit tuzlasında görev yapmakta iken 1931 yılında kendi isteğiyle emekliye ayrıldı.

BİBLİYOGRAFYA :

- A. Turan Alkan, *Altıncı Şehir*, İstanbul 1992, s. 101-106; İsmail Hakkı Altuntaş, *Nakşibendî Şeyhi İsmail Hakkı Toprak'ın Hayat ve Menakibi* (lisans tezi, 1992), AÜ İlahiyat Fakültesi; a.mlf., *Gavsü'l-âzam İhracızâde Hacı İsmail Hakkı Toprak Sivası*, İstanbul 2009; a.mlf., *Gavsü'l-âzam İhracızâde Hacı İsmail Hakkı Toprak: Nakşî-Hâkî Tarikatı ve İlm-i Ledün Sırları*, [basık yeri ve tarihi yok]; Ethem Cebecioğlu, "İsmâil Hakkı Toprak", *Sahabeden Günümüze Allah Dostları*, İstanbul 1996, X, 159-163; Selçuk Eraydın, "İsmail Hakkı Toprak (K.S.)", *Somuncu Baba ve es-Seyyid Osman Hulûsî Efendi Sempozyumu Tebliğleri*, Ankara 1997, s. 145-149; Lütfi Alıcı, *İhracızâde İsmail Hakkı Toprak Efendi (K.S.): Hayatı, Şahsiyeti ve Eserleri*, Ankara 2001, tür.yer.; Mehmet Kâzım Toprak, *Kitâb-ı Gül: İhracızâde İsmail Hakkı Toprak*, Sivas 2008; Yavuz Altun, *İhracızâde İsmâil Hakkı Toprak'ın Hayatı, Düşüncesi ve Eserleri* (lisans tezi, 2010), İÜ İlahiyat Fakültesi; Ali Şahin Canozan, "İhracızâde'nin Vakfa Hizmetleri", *Revak*, sy. 2, Sivas 1991, s. 82-84.

REŞAT ÖNGÖREN

TOPUZ

(bk. GÜRZ).

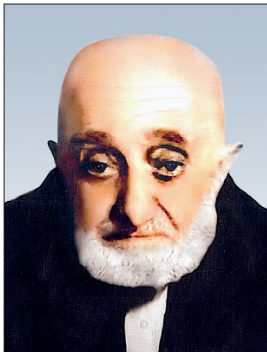
TORNERG, Carl Johan

(1807-1877)

İsveçli şarkiyatçı.

23 Ekim 1807 tarihinde İsveç'in Linköping şehrinde doğdu. İlk ve orta öğrenimini bu şehirde tamamladıktan sonra 1826'da kaydolduğu Uppsala Üniversitesi'nden 1833'te felsefe doktoru unvanıyla mezun oldu. Aynı üniversitede Doğu dilleri uzmanı Sjöbring'den Arapça öğrendi. 1835'te Arap dili doçentliğine yükseldi. Ertesi yıl Paris'e giderek Silvestre de Sacy, Etienne-Marc Quatremère ve Pierre-Amédée Jaubert gibi şarkiyatçıların Arapça, Farsça ve Türkçe derslerine katıldı. Société Asiatique de Paris'nin üyeliğine seçildi. 1838'de Kopenhag, Leiden, Londra, Oxford, Göttinge, Leipzig ve Berlin'de İslâmî yazmalar üzerine yaptığı araştırmalarla bilgisini daha da geliştirdi. Ardından İsveç'e dönerek Uppsala Üniversitesi Kütüphanesi'nde çalışmaya başladı. 1840'ta Stockholm Kraliyet Güzel Sanatlar Akademisi, Tarih ve Arkeoloji Cemiyeti ve Uppsala Kraliyet İlimler Akademisi, 1846'da Norveç Kraliyet İlimler Akademisi ve Alman Şarkiyat Cemiyeti'nin üyesi oldu. Bu sırada İsveç üniversitelerinde Doğu dilleriyle ilgili profesörlük kadrosu bulunmadığından bilimsel araştırma ve yayımlarını bir süre babasından

Çocukluğunda Kadirî şeyhlerinden Mür Ali Baba'nın sohbetlerine katılan İsmail Hakkı, rüşdiyede okuduğu sırada Mekke'li Rifâî şeyhi Seyyid Abdullah el-Hâşimî'ye intisap ederek beş ya da yedi yıl hizmetinde bulundu. Ardından şeyhinin izniyle Tokat'a gidip Nakşibendî-Hâlidî şeyhi Mustafa Hâkî'ye mürid oldu. Onun 1920'de vefatı üzerine yerine geçen Sivaslı Mustafa Takî'nin yanında sülûkünü tamamlayıp hilâfet aldı. İrşad faaliyetine başladığı ilk yıllarda ihvanı derleyip toparlamakta çok sıkıntı çektiği ve tek başına garip kaldığı için kendisini "garibullah" diye niteleyen İsmail Hakkı Efendi daha sonra bunu "karibullah" (Allah'a yakın) olarak değiştirdi. İrşad faaliyetleri dolayısıyla çeşitli tarihlerde altı defa tutuklandı. 1938'de İskenderun üzerinden hacca gitmeye niyetlendi, sınırı geçemeyince hacca ayırdığı parayı Zara Cencin (Canova) köyüne su getirmek için kullandı. Bu sırada bir şikâyet üzerine bazı ihvanıyla birlikte otuz sekiz gün hapis yatıktan sonra serbest bırakıldı. Polis baskınlarından korunabilmek için irşad faaliyetlerini 1941'de kiraladığı Çitilin Hanı'nda komisyonculuk yaparak sürdürdü. 1950 yılından vefatına kadar faaliyetlerini Çorapçı Hanı'nın üst katında han sahibinin kendisine ayırdığı bir odada devam ettirdi, ayrıca Örtülüönar mahallesinde iki katlı büyük bir evi tekke halinde kullandı. Şapka kanunu sebebiyle kasket giydiği için "kasketli şeyh" diye anılan İsmail Hakkı Efendi'nin Hâfız-ı Şîrâzî'nin *Dîvân*'ı, Sa'dî-i Şîrâzî'nin *Bostân ve Gülistân*'ı, Niyâzî-i Mîsrî'nin *Divan*'ı gibi eserleri okuyup okuttuğu, özellikle Mîsrî'nin *Divan*'ına çok değer verdiği belirtilmektedir. Ayrıca Sivas Ulucamii'nin tamiri, Sofu Yûsuf, Serçeli, Dikimevi camilerinin inşası, çeşitli köprü, sebil ve çeşmelerin inşası, Sivas İmam-Hatip Okulu'nun yapımı ve onarımı gibi hayır hizmetlerine öncülük etti. 2 Ağustos 1969 tarihinde vefat etti; cenaze namazı Sivas Paşa Camii'nde kılındıktan sonra ulucami hazînesine defnedildi.

İsmail Hakkı
Toprak

İsmail Hakkı Toprak'ın Sivas Ulucamii hazîresindeki mezarı

Tarikat silsilesi Mustafa Takî Sivâsî, Mustafa Hâkî Tokadî vasıtasıyla Nakşibendî-Hâlidîyye'nin kurucusu Hâlid el-Bağdâdî'ye ulaşır. Bazı eserlerde Farsça ve Türkçe olarak kaydedilen manzum silsilenâmede kendisinden önce Hacı Ahmed Niksârî'nin adı yer almaktadır. Ancak Ahmed Niksârî, İsmail Hakkı'nın şeyhi değildir; Mustafa Hâkî Tokadî'nin de şeyhi olan Mustafa Çorûmî'nin halifelerindendir. Ahmed Niksârî'nin kendisinden sonra yerine halife bırakmadığı ve müridlerinin eğitimini İsmail Hakkı'ya havale ettiği belirtilmektedir.

İsmail Hakkı Efendi'nin kaleme aldığı tek eser olan *Yâre Yâdigâr* isimli mevlid, şeyhi Mustafa Takî'nin *Târîh-i Nûr-i Muhammedî* adlı eserinin nazma çekilmiş biçimi olup 175 beyittir. Eserde ayrıca "Muhammed" redifli sekiz beyitlik Türkçe bir kaside ve sekiz beyitlik Arapça na't bulunmaktadır. *Yâre Yâdigâr*, İsmail Hakkı Efendi ile ilgili hazırlanan bazı çalışmaların içinde aslı ve Latin harflerine çevirisiyle birlikte yayımlanmıştır (Lütfi Alıcı, *İhracızâde İsmail Hakkı Toprak Efendi [K.S.] Hayatı Şahsiyeti ve Eserleri*, Ankara 2001, s. 26-40, 171-219; Mehmet Kâzım Toprak, *Kitâb-ı Gül İhracızâde İsmail Hakkı Toprak*, Sivas 2008, s. 129-154). İsmail Hakkı Efendi'nin on üç kıtalık "Katre ilâhisi" adlı manzumesi İsmail Hakkı Altuntaş tarafından geniş bir açıklamayla birlikte neşredilmiştir (*Gavsü'l-âzam*, s. 153-238). Diğer bazı şiirleri ve mektupları Lütfi Alıcı ve Mehmet Kâzım Toprak'ın yaptığı çalışmalarda yer almaktadır. 4 Ekim 2009'da Sivas Belediyesi tarafından İsmail Hakkı Efendi ile ilgili bir sempozyum düzenlenmiş, burada sunulan tebliğler yayımlanmıştır (*Bir Gönül Eri İhracızâde İsmail Hakkı*, Sivas 2010).